

ale vždy musí být způsob řešení jednotný pro vydávaný svazek, popřípadě pro řadu svazků.

Literární dokumenty, jako jsou dopisy, deníky, zápisky, koncepty, náčrty a podobně, zpracováváme v kritickém vydání stejně jako umělecké nebo jiné ucelené texty, pokud jde o stránku jazykovou a pravopisnou. Avšak zatímco v edici ucelených uměleckých textů zaznamenáváme vývoj textu, popřípadě různocnění v kritickém aparátu, u textů dokumentárního charakteru zaznamenáváme všechny fáze, které pocházejí z autorovy ruky, přímo v textu. Postupujeme přitom zpravidla takto: škrty, úpravy omylů a autorovy změny, k nimž docházelo přímo při psaní (slova, výrazy nebo vazby), zaznamenáváme tak, že původní stav klademe do špičatých závorek a za ním uvádíme stav konečný. Doplnky a vsuvky, které autor nadepsal nad původní text nebo pod něj a zařadil je zatahovacím znaménkem, i takové, které vepsal do mezislovních mezer (často v souvislosti s úpravou sousedních členů), vřazujeme do textu, avšak původní stav (před úpravou) otiskujeme před upraveným zněním rovněž ve špičatých závorkách. Tímto způsobem však neregistrujeme takové meziřádkové vpisky, které neznamenaají změnu vyjádření, nýbrž které jenom opravují běžnou písařskou chybu (např. vlastní pisatelovo opomenutí nebo výpustku nezbytného členu). Podle okolností připojujeme popisnou a interpretující poznámku v aparátu. Potřebný popis vývoje textu podáváme v aparátu také tehdy, jestliže jej není možno vyjádřit běžnými značkami v textu nebo kombinací uvedených způsobů.

Jestliže je autorský text nějak porušen, ať vynecháním slova, nečitelností nebo vnějším poškozením, doplňujeme podle možnosti kontext konjekturami, které vkládáme do hranatých závorek. Ke konjekturám však saháme jen v nejnútnejších případech a tam, kde je doplnění neúplného slova nebo chybějícího výrazu jednoznačné.

Do textu tedy nevkládáme žádné výklady nebo upozornění; to vše patří do ediční poznámky, v níž se autograf popisuje, nebo do kritického aparátu. Jedině tehdy, je-li některé místo porušeno a nemáme-li pro ně vhodnou konjekturu, upozorníme na takovou situaci v hranaté závorce.

Uspořádání a rozvržení textu na stránce, které by odpovídalo uspořádání v autografu, zachováváme jen ve výjimečných případech, a to tehdy, jestliže by běžné, souvislé uspořádání zkreslilo textovou situaci a jestliže by ani popis v aparátu nepostihl přesně všechny zvláštnosti autografu (srov. například otisk náčrtu Máje, Spisy K. H. Máchy I, 1959, str. 351–353 a III, 1971, v oddílu Malý sešit). Ve složitějších případech je však nejlépe připojit k vydání faksimile takové stránky.

USPOŘÁDÁNÍ SPISŮ A JEDNOTLIVÝCH SVAZKŮ

Uspořádání autorových sebraných spisů vzniká z potřeby mít v ucelené řadě celé autorovo dílo, rozptýlené zpravidla v jednotlivých knihách, v časopisech, v neperiodických tiscích nebo dokonce ještě nepublikované a zachované jen v rukopisech či v opisech. Jestliže autor sám za svého života provedl konečný rozvrh celého svého díla, ať už tím, že je vydal, nebo tím, že sestavil plán na jeho uspořádání, je pořadatelova práce usnadněna, neboť autorův plán má být pro něho závazný.*

---

* Předpokládáme, že toto uspořádání nebylo ovlivněno žádnými vnějšími ohledy, autocenzurou, komerčními zájmy nakladatele apod.

V praxi se však s přesným dodržováním takového autorova plánu setkáváme zřídka, zpravidla jen tam, kde jde o dílo nevelké rozsahem, nebo tam, kde autor sám do knih shrnul vše, co za svého života napsal. Jinak autor pro své sebrané spisy zpravidla vybírá, nezahrnuje do nich práce, které vznikly mimo jeho hlavní dílo nebo které v době pořádání nepokládá za „zralé“ nebo esteticky či ideově působivé (např. své juvenilie). Při přípravě vědeckého vydání je však třeba usilovat o shromáždění všeho, co tvoří dílo i literární pozůstalost autorovu. Proto je třeba, aby každému uspořádání spisů předcházela úplná a zevrubná heuristická průzkum, k němuž má být podkladem bibliografický soupis celého autorova díla a inventarizace archívních rukopisných dokumentů.

Způsob, jak může být autorovo dílo uspořádáno, je několikery:

Může být uspořádáno důsledně chronologicky, a to buď podle vzniku, nebo podle publikování. Podle chronologie vzniku by se poměrně snadno dalo uspořádat dílo skládající se z větších jednotlivých celků, např. románů. U sbírek básnických, u nichž často neznáme přesnou dataci vzniku jednotlivých čísel knihy, u knih novelistických, u prací žurnalistických apod., které autor sám uspořádal a které kompozičně neměnil, řídí se uspořádání ve spisech podle data knižního vydání. Existují-li práce časopisecky tištěné před první knižní publikací autorovou, sestaví se v samostatný chronologicky uspořádaný svazek (nebo svazky), tvořící zpravidla začátek nebo konec sebraných spisů. Práce, které vycházely v různých obdobích autorova života, které však autor do knižních celků nezařadil, přiřazují se zpravidla jako dodatky nebo „práce knižně nepublikované“ na konec autorem uspořádaných sbírek, k nimž chronologicky patří (srov. např. svazky Básní J. Nerudy nebo S. K. Neumanna v Knihovně klasiků); mohou též tvořit samostatné svazky, zařazované podle chronologie mezi svazky autorem komponované.

To záleží na rozsahu a charakteru autorova díla (nebudeme třeba přiřazovat k románům krátké povídky nebo práce jiného druhu, i když s nimi dobou vzniku souvisejí).

Jde-li o dílo druhově různorodé, obsahuje-li básně lyrické, veršované skladby epické, romány, povídky, fejetony, divadelní hry, kritiky apod., volíme uspořádání podle literárních druhů. (Tak jsou např. uspořádány Spisy J. Nerudy v Knihovně klasiků.) Dříve se pro druhové uspořádání přijímala zásada, že v sebraných spisech mají za sebou následovat svazky obsahující 1. lyrická díla, 2. veršovanou epiku, 3. dramata, 4. prozaická díla, 5. autobiografické práce, 6. práce o literatuře a umění a podobnou prózu. Přitom práce nedokončené, překlady, zpracování cizích prací se přiřazovaly ke svazkům, k nimž náležejí (srov. G. Witkowski, Textkritik). Dnes si nestavíme žádné předem stanovené schéma a vycházíme při sestavování sebraných spisů vždy z díla samého.

Hlediska druhová a chronologická lze kombinovat, ať už zdůrazníme to či ono hledisko. Např. Spisy S. K. Neumanna v Knihovně klasiků jsou koncipovány tak, že shrnují Neumannovu produkci básnickou za určitý časový úsek do svazků, které se střídají se svazky obsahujícími stati a projevy, popřípadě ostatní prózy za přibližně stejné období. Spisy J. Wolkra v téže knihovně shrnují do prvních svazků verše a prózu s dramaty zralého období, v třetím a čtvrtém svazku pak mladistvé práce veršem a prózou. Celkovému zaměření spisů odpovídá tak kompozice jednotlivých svazků; tzn. jsou-li spisy uspořádány chronologicky, je tak komponován i každý svazek (není-li vyplněn jediným celkem). Unifikující směrnice pro pořádání sebraných spisů není tedy ani účelná, ani dobře možná. Je třeba vždy vycházet z daného autorova díla a jeho specifických vlastností. Důležité je, aby uspořádání bylo provedeno po zevrubném průzkumu celého díla a aby bylo stanoveno dříve, než začne soubor vycházet.

Hlavními požadavky jsou jeho úplnost, účelnost a přehlednost.

Složitější je situace u knih povídek nebo jiných menších próz, a zejména u knih veršů, jejichž skladbu a uspořádání autor průběhem času měnil tím, že jednotlivá čísla vypouštěl, jindy doplňoval, přeskupoval uvnitř knihy nebo zařazoval do jiných knih. Takové změny nejsou ojedinělé a jejich příčiny jsou rozmanité (srov. např. dílo A. Sovy, S. K. Neumanna, V. Nezvala, J. Seiferta). Přitom často dochází k tomu, že text próz nebo básní, které již nebyly pojaty do jiných sbírek, popřípadě do definitivního vydání sbírky, zůstává v původní podobě, zatímco ty, které byly zařazeny do jiné, pozdější sbírky nebo do definitivního vydání, mívají redakci novou. Vzniká potom otázka, jak vydávat takové dílo, zdali v autorově konečné podobě, v konečné kompozici i redakci, nebo v jejím původním uspořádání i v její historické podobě. V prvním případě bychom respektovali autorovu vůli, která v určité době dala sbírce určitou podobu; v druhém bychom zachovávalím původní podoby sbírky vyjadřovali určité stadium v uměleckém díle autorově, dalším vývojem často překonané. Protože úkolem vědeckého vydání je především shromáždit a uspořádat (a textově kriticky zpracovat) všechnu tvorbu autorovu, je jasné, že se při edici takové sbírky v sebraných spisech (stejně jako při edici sbírky mimo spisy) musí uplatnit jak hledisko historické, tak vývojové; platí zde také v plné míře to, co bylo řečeno o určení výchozího textu. Zvolíme-li za výchozí text vydání, z něhož byla proti předcházejícím vydáním některá čísla vypuštěna, anebo které bylo o nová čísla rozšířeno, či které neobsahuje ještě čísla zařazená do vydání pozdějších, pak je nutno v komentáři historii textu zevrubně popsat a podle potřeby příslušná čísla otisknout. I zde ovšem platí zásada, že sbírka musí být doplněna o čísla, která byla v některém vydání vyřazena vnějším zásahem. Stejně náležité je

doplnění sbírky básní nebo prózou, kterou autor do sbírky z jakýchkoli důvodů zařadit nemohl a o níž máme svědectví, že si autor přál, aby do sbírky zařazena byla (srov. Wolkrovu skladbu Svätý Kopeček a básně V parku před polednem ve sbírce Host do domu, Spisy I, Básně, 1953, str. 224). Jestliže pozdější redakce jednotlivých básní nebo próz je tak pronikavá, že zcela změnil jejich původní tvar, že vznikne dílo „na starý motiv“, ale v podstatě nové, vyjadřující jinou situaci, přetiskujeme na svých místech znění obojí. Stejně básně nebo prózy pojaté do jiné sbírky otiskujeme na obou místech (např. Lístky „Hřbitovního kvítí“ v Nerudových Knihách veršů).

Může nastat případ, že sbírka byla komponována někým jiným než autorem (redaktorem, přítelem), takže její kompozice může být diskusní (např. Slezské písně Petra Bezruče). Není-li prokázáno, že uspořádání sbírky bylo autorovi vnuceno proti jeho vůli, je nutno považovat kompozici sbírky za stav, proti němuž autor nevznesl námitky, nebo za stav, se kterým mlčky souhlasil, tedy za historický fakt z hlediska autorské autentičnosti. Ke změně kompozice nemůžeme bez průkazných dokladů přistoupit, poněvadž bychom v takovém případě nikoliv sice autorské, ale autorizované uspořádání nahrazovali uspořádáním zcela neautorským.

Čtenářské vydání básnických sbírek nemusí být vždy přísně závislé na vědeckém vydání, pokud jde o volbu výchozího vydání se zřetelem k obsahu a ke kompozici knihy. Zatímco vědecké vydání v souboru celého díla sleduje historický a vývojový aspekt básnickovy tvorby, čtenářské vydání může vycházet z jiných potřeb, například ze záměru zachovat tematický celek vytvořený básníkem (srov. Neumannovu sbírku Bohyně, světice, ženy, jejíž druhé vydání z r. 1925 obsahuje i básně vzniklé buďto dříve než jádro knihy v 1. vydání z r. 1915, nebo po tomto vydání, které je základem pro vydání vědecké).